

Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa 2023

Timo Ala-Vähälä
Soveltavan liikunnan symposio
29.8.2024

Soveltavan liikunnan kuntakyselyt - taustaa

- Soveltavan liikunnan kuntakyselyjä on toteutettu 2000-luvun alusta lähtien noin neljän vuoden välein, nyt 7. selvitys
- Toistuvat keskeiset teemat:
 - Palvelujen määrä ja luonne
 - Soveltavan liikunnan resurssit ja organisointi
 - Aikasarjat
- Uusia teemoja
 - Esteettömyystyö
 - Alennuskortit
 - 2023 kyselyssä uutena hyvinvointialueyhteistyö
- Kunnille suunnattu kysely - tietoa palvelujen tarjoajien näkökulmasta
 - Palvelujen käyttäjien näkökulma: Liikkujakyselyt 2020 ja 2023

Kuntakyselyn toteutus

- Kunnille kutsu osallistua kyselyyn tammikuussa 2024.
- Vastaukset saatiin 148 kunnasta (kaksi kuntaryhmää, joilta yhteinen vastaus → 145 vastausta)
- Edustavuus:
 - Osuus Manner-Suomen kunnista 51 %
 - Osuus Manner-Suomen väestöstä 80 %
 - Heikoin kattavuus: alle 10 000 asukkaan kunnat

Soveltavan liikunnan potentiaalinen kysyntä

- Soveltavan liikunnan käyttäjäkuntaa ei voi yksiselitteisesti rajata
- TerveSuomi (THL): 20 vuotta täyttäneistä noin kolmanneksella toimintarajoitteita jonkin terveysongelman vuoksi. Osuus kasvaa siirryttäessä nuoremista vanhempiin ikäluokkiin.
 - kaikki toimintarajoitteiset eivät tarvitse soveltavan liikunnan palveluja, toisaalta voi myös olla ihmisiä, jotka hyötyisivät soveltavan liikunnan palveluista, vaikka heillä ei ole diagnostisoitua rajoitetta
- Alueelliset erot soveltavan liikunnan kysynnässä
 - 65 vuotta täyttäneiden osuus: kuntien keskiarvo n. 30 %, alle 10 000 asukkaan kunnissa keskiarvo 33 %. Itä-Suomessa 36 %; Lapissa 32 % ... Etelä-Suomessa 28 %.
 - Sairastavuusindeksi: Manner-Suomen kuntien keskiarvo 103; Itä-Suomen 117; Lapin 112 ... Lounais-Suomen 97.

Soveltavan liikunnan järjestelyt kunnissa

- Liikuntatoimi tai vastaava päävastuullisena tahona: 2/3 vastaajista
 - Muut järjestelyt tyypillisempiä pienemmissä kunnissa (ostopalvelu, toinen kunta, kansalais- ja työväenopistot, yritykset)
- Soveltavan liikunnan suunnitelmat
 - Oma soveltavan liikunnan suunnitelma: 6/145 kuntaa
 - Soveltavan liikunnan suunnitelma osana laajempaa suunnitelmaa: 10/145 kuntaa
 - Soveltava liikunta mainitaan jossain toisessa suunnitelmassa: 71/145 kuntaa

Liikunnan resurssit

- Ohjaajaresurssit, tyypillisiä nimikkeitä:
 - liikunnanohjaaja, erityisliikunnanohjaaja, lisäksi suunnitteluun ja hallintoihin viittaavat nimikkeet, kuten liikuntasuunnittelija, -koordinaattori, -sihteeri.
- Soveltavan liikunnan menot (brutto): Keskimäärin 1,8 €/ as.
vrt. liikunnan kokonaismenot n. 78 €/ as. (Tutkihallintoa.fi)
 - Pienemmissä kunnissa väkilukuun suhteutettuna suurimmat menot
 - Tulot (kurssimaksut ym.) keskimäärin n. 0,3 €/ as. Vaihtelu suurta.

Soveltavan liikunnan ryhmätarjonta (1)

- Päävastuullisen tahon liikuntaryhmät: keskiarvo 9,6 ryhmää / 10 000 as.
 - Pienemmissä kunnissa asukaslukuun suhteutettuna enemmän (varaus: alle 10 000 asukkaan kunnissa lukua nostaa se, etteä kunnat, jotka eivät järjestä palveluja, eivät yleensä vastaa kyselyyn)
 - Ryhmien määrä pienentynyt verrattuna vuoden 2019 tilanteeseen. Ilmeisesti vielä ei ole palattu Covid-19 epidemiaa edeltävälle tasolle.
 - Muutokseen voi vaikuttaa myös se, että ryhmien määriä kysyttiin hieman eri tavoin kuin aiemmin.
- Liikuntaryhmien kokonaismäärä: 21,6 ryhmää / 10 000 as. (vähemmän kuin 2019)
- Erityisesti laskenut sosiaali- ja terveyssektorin tuottamien ryhmien määrä.
 - 2019 kuntien sote-sektori: 4 ryhmää/ 10 000 as
 - 2023 hyvinvointialueet: 1 ryhmä/ 10 000 as

Soveltavan liikunnan ryhmätarjonta (2)

- Tyypillisiä liikuntatoimien tarjoamia ryhmiä:
 - Ikääntyneille tarkoitettut ryhmät (37 %)
 - Yhdistelmäryhmät (27 %)
 - Lasten ja nuorten ryhmät, perheryhmät (13 %)
 - Vamma- ja sairausperusteisia ryhmiä yhteensä noin neljännes
- Yhdistelmäryhmien luonne, tyypillisiä kuvauksia kohderyhmistä:
 - Toimintakyvyltään heikentyneet, ikääntyneet, liikkumisen rajoite tai liikuntavamma, työikäiset tai aikuiset
 - Osassa vastauksia konkreettisia kohderyhmiä ei mainittu

Soveltavan liikunnan palvelujen käyttäjät

- Ikääntyneitä: 65 vuotta täyttäneitä yli 70 % (vastausten keskiarvo)
 - Myös Liikkujakyselyn (2023) mukaan 65 vuotta täyttäneet osallistuvat muita useammin liikuntatoimien ja kansalaisopistojen ryhmätoimintaan
- Naisvaltaisia - naisten osuus 70 % (vastausten keskiarvo)
- Keskeisten liikuntapalvelujen käyttö Liikkujakyselyn (2023) mukaan
 - Kunnan liikunta- tai vapaa-aikatoimen ryhmä 24 % vastaajista
 - Vammais- tai kansanterveysyhdistyksen ryhmä 18 %
 - Yksityisen tahon tarjoama ryhmä 14 %
 - Kansalais- tai työväenopiston ryhmä 11 %
 - Ei osallistu ohjattuun liikuntaan 33 %

Alennuskorttien kirjavat käytännöt

- Alennuskortti tai muu vastaava käytäntö 59 %:lla vastaajakunnista
- Yleisimpiä: kuntosali ja/tai uimahallikortti, eläkeläiskortit ja seniorikortit, saattajakortit ja avustajakortit, erilaiset erityisliikuntakortit
- Oikeuttavat yleensä kuntosalin ja/tai uimahallin käyttöön
- Hinta vaihtelee maksuttomista yli 100 €:n hintaisiin
- Osa korteista oikeutti palvelujen maksuttomaan käyttöön, osa toi alennuksen
- Tyypillisiä myöntökriteerejä: Kela-kortin tunnus, diagnoosi tai lääkärin lausunto, vammaiskortti tai EU-vammaiskortti.
- Myöntöprosessi: Kortin myöntää yleensä liikuntatoimen jokin taso: esihenkilö, liikunnanohjaaja tai asiakaspalvelija
- Liikkujakyselyn (2023) perusteella alennuksella on merkitystä: 26 % vastaajista ilmoitti palvelujen kalleuden haittaavan liikunnan harrastamista, vastaajista 35 % oli jokin alennuskortti

Esteettömyyden edistäminen - esteettömyyskartoitukset

- Esteettömyyskartoitukset: säännöllisiä 13 % kunnista - satunnaisesti 54 % kunnista
- Yleisimmin toteutetaan usean hallinnonalan/toimijan yhteistyönä (35 %), tekninen toimin vastuutahona (26 %), liikuntatoimen vastuulla (16 %) (Huom! vastaamatta jätti 41 %)
- Kartoituksen toteuttaja yleisimmin yhdistys tai vammaisneuvosto, kokemusasiantuntija, koulutettu esteettömyyskartoittaja
- Kartoituksen tulokset käsitteli useimmin tekninen toimi, tilapalvelut tai vastaava taho (42 % vastauksen antaneista)
- Esteettömyyskartoituksia ilmoittaneista 60 % arvioi, että kartoitukset olivat johtaneet parannuksiin

Eri toimijoiden välinen yhteistyö

- Kunnan sisäinen soveltavaa liikuntaa käsittelevä yhteistyöelin: 48 % kunnista
- Yhteistyötä naapurikuntien kanssa: 33 % kunnista
- Säännöllisiä tapaamisia urheiluseurojen ja muiden soveltavan liikunnan kannalta merkittävien tahojen kanssa: 59 % kunnista
- Säännöllisiä asiakaskuulemisia soveltavan liikunnan osalta: 42 % kunnista

Arvosanat yhteistyöstä eri tahojen kanssa

• Eläkeläisjärjestöt	3,4
• Kansalais- ja työväenopistot	3,2
• Hyvinvointialue	3,0
• Koulutoimi	3,0
• Urheilu- ja liikuntaseurat	3,0
• Soveltavan liik. järj., vammais- ja KT-järjestöt	2,9
• Liikkunnan valtakunnalliset järjestöt	2,4
• Seurakunnat	1,3
• Oppilaitokset	1,3
• Yksityiset palvelujen tarjoajat	1,2

1 = ei toimivaa yhteistyötä ... 5 = erittäin tärkeä yhteistyökumppani

Hyvinvointialueet kuntien näkökulmasta

- Hyvinvointialueen arvosana on laskenut verrattuna kuntien sote-sektoreiden edellisessä arviossa saamaan vastaavaan arvosanaan (3,7 → 3,0)
- Edellisessä kyselyssä kuntien sote-sektori arvioitiin tärkeimmäksi yhteistyökumppaniksi. Nyt jaetulla kolmannella sijalla.
- Kuntien arvioita hyvinvointialueiden perustamisen vaikutuksista kysyttiin erikseen
 - Arviot yhteistyöstä hyvinvointialueen kanssa (4 kysymystä)
 - Arvio siitä, miten soteressurssien siirto hyvinvointialueille on vaikuttanut soveltavan liikunnan palveluihin (2 kysymystä)

Arviot yhteistyöstä hyvinvointialueiden kanssa

Väitelause*	Arvosana
Hyvinvointialue on määritellyt vastinparin, johon voin olla yhteydessä soveltavan liikunnan yhteistyötä suunniteltaessa	2,3
Soveltavan liikunnan palveluihin liittyvä yhteistyö sujuu hyvin	2,5
Palveluketju hyvinvointialueen terveys- ja kuntoutuspalveluista kuntamme soveltavan liikunnan palveluihin toimii hyvin	2,6
Yhdyspinta kuntamme liikuntaneuvonnan ja hyvinvointialueen palveluohjauksen kanssa toimii hyvin	2,6

1 = täysin eri mieltä ... 5 = täysin samaa mieltä

* Väitelauseita lyhennetty verrattuna kysymyslomakkeeseen

Arviot resurssien siirron vaikutuksista soveltavaan liikuntaan

Kysymys	Arvosana
Miten arvioitte hyvinvointialueelle siirrettyjen kuljetuspalvelujen, apuvälinepalvelujen ja avustajapalvelujen tukevan nyt soveltavan liikunnan harrastamista?	2,2
Miten arvioitte sosiaali- ja terveystoimen tilojen ja henkilöresurssien siirron hyvinvointialueelle vaikuttaneen soveltavan liikunnan palveluihin?	2,2

1 = muutos on aiheuttanut olennaisia ongelmia ... 3 = tilanne pääosin ennallaan ... 5 = muutos on olennaisesti parantanut toimintaedellytyksiä.

Hyvinvointialueiden vaikutukset soveltavan liikunnan palveluihin

- Soten soveltavan liikunnan ryhmät vähentyneet
- Hyvinvointialue ei ole yhtä keskeinen yhteistyökumppani kuin mitä kunnan oma sote-sektori oli aiemmin
- Yhteistyöverkostojen rakentamisessa vaikeuksia
- Resurssien siirto hyvinvointialueille aiheuttanut ongelmia

- Toisaalta: Löytyi myös kuntia, jotka kokivat yhteistyön toimivan hyvin. Taustalla yleensä se, että sotesta oli aiemminkin vastannut laajempi kuntayhtymä, jonka kanssa oli harjoiteltu yhteistyön tekemistä.

Yhteenvetoa

- Soveltavan liikunnan ryhmien määrä pienempi verrattuna Covid-19 pandemiaa edeltäneeseen tilanteeseen
 - soveltavan liikunnan menot pienentyneet
- Soveltavan liikunnan palvelujen käyttäjäkunnasta merkittävä osa naisia ja 65 vuotta täyttäneitä (kuten aiemmissakin kyselyissä)
- Yli puolella kunnista käytössä alennuskortti tai vastaava, mutta niiden kustannukset, edut ja myöntämiskäytännöt vaihtelevat voimakkaasti
- Hieman yli puolet kunnista tekee esteettömyyskartoituksia säännöllisesti tai satunnaisesti
 - Kartoituksia tehneistä kunnista 60 % ilmoitti niiden johtaneen parannuksiin
- Kunnilla erilaisia kunnan sisäisen ja kuntien välisen yhteistyön käytäntöjä
- Yhteistyö soten kanssa on heikentynyt hyvinvointialueiden perustamisen myötä (löytyy myös positiivisia kokemuksia)